ОСНОВИ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Шебек Н. М., кандидат архітектури,
доцент кафедри дизайну архітектурного середовища
Київський національний університет будівництва і архітектури

Анотація. Архітектурне середовище розглянуто як систему, кожний рівень якої є контекстом для нижчого рівня. Типи архітектурного середовища відмінні за морфологією, діяльністю, ідеологією і закономірностями формування. Доцільно дослідити їх властивості, структуру, організацію, принципи.
Ключові слова: типологія, тип, архітектурне середовище, система.
Аннотация. Шебек Н. Н. Основы типологизации архитектурной среды. Архитектурная среда рассмотрена как система, каждый уровень которой служит контекстом для низшего уровня. Типы архитектурной среды различаются по морфологии, деятельности, идеологии, закономерностям формирования. Целесообразно исследовать их свойства, структуру, организацию, принципы.
Ключевые слова: типология, тип, архитектурная среда, система.
Annotation. Shebek N. M. The basis of typologization of an architectural environment. An architectural environment is considered as a system every level of which serves as a context for lower one. The types of architectural an environment differentiate on morphology, activity, ideology, conformities to the laws of forming. It is expedient to analyze their properties, structure, organization, principles.
Keywords: typology, type, architectural environment, system.

Постановка проблеми. Процедура типологізації відіграє надзвичайно важливу роль у процесі проектування елементів довкілля, адже дозволяє розглядати предметний світ як об'єкт системного проектування [3]. Проблема типологізації архітектурного середовища полягає в розробці методології вичерпного опису архітектурного середовища як цілісного об'єкта дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дослідження виконане відповідно до плану наукової роботи кафедри дизайну архітектурного середовища Київського національного університету будівництва і архітектури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема типологізації архітектурного середовища та окремих його елементів непокоїла вчених починаючи з 1960-х років. До найбільш відомих публікацій з цього приводу можна віднести роботи К. Лінча «The Image of the City» (1960 р.), Р. Кріє «Typological and Morphological Elements of the Concept of Urban Space» (1975 р.) та «Architectural composition» (1988 р.), К. Александера «A Pattern Language» (1977 р.). К. Лінч виокремив універсальні елементи міста – шляхи, границі, райони, вузли та орієнтири, з формою і розташуванням яких співвідніс зміст поняття «образ міста» [2]. Р. Кріє виділив чотири архетипи міського середовища – площа, вулиця, будинок, міська структура та дослідив особливості їх геометрії та закономірності поєднань, а також докладно проаналізував будову архітектурних об'єктів [5]. К. Александер звернув увагу на повторюваність типових життєвих ситуацій, які потребують фіксованого предметно-просторового контексту, і запропонував новий спосіб

© Шебек Н. М., 2009

проектування, оснований на комбінаториці елементарних одиниць середовища (паттернів).

Значний внесок у дослідження типів архітектурного середовища, опис властивостей його елементів та їх систематизацію зробили архітектори М. Г. Бархін, В. Л. Глазичев, І. Г. Лєжава, В. Т. Шимко, Гаврилова А. О. Разом з тим, досі не існує єдиного комплексного бачення антропогенного оточення людини, отже проблема типологізації архітектурного середовища потребує подальшого системного вивчення і докладного обговорення.

Мета дослідження полягає у формулюванні та науковому обґрунтуванні основ типологізації архітектурного середовища.

Стаття виконана за планом НДР КНУБА.

Виклад основного матеріалу. У перші роки XXI ст. почала формуватися типологія видів і форм середовища – перелік споріднених середовищних об'єктів і систем, що дозволяє описати властивості кожного окремого фрагмента середовища через загальні принципи його побудови і характеристики складових елементів. Для того, щоб скласти такий перелік, стереотипні ситуації життєдіяльності співвідносять з характерними для них середовищними утвореннями, які, у свою чергу, групуються у відповідності до різноманітних класифікаційних критеріїв. При укладанні типологічних класифікацій середовища первинними вважають функціонально-просторові параметри видів і форм діяльності, що призвели до його утворення. До просторових параметрів належить розмір архітектурно-містобудівного утворення, у відповідності з яким розрізняють структурні рівні середовища («мікро», «мезо», «макро», «гіпер»). До функціональних параметрів належить призначення, у відповідності з яким виділяють житлове, громадське, виробниче та міське середовище. До інших критеріїв формування типологічних систем архітектурного середовища відносять його розподілення на відкрите (екстер'єр) та закрите (інтер'єр); ступінь наближення середовища до втілення художнього образу; міру завершеності; геометричні ознаки; характер урахування історичних і культурних цінностей; взаємозв'язок з природним оточенням тощо [1, 4].

Останнім часом у різних галузях знань спостерігається тенденція до цілісного сприйняття навколишнього світу. Стає помітним рух від намагань розглядати оточення як множину локальних утворень до спроб дефрагментації довкілля. Спираючись на концепцію системного підходу, можна розглядати архітектурне середовище як цілісність умов життєдіяльності суспільства, прояви яких послідовно змінюються при переході з одного системного рівня на інший. У цьому сенсі, архітектурне середовище являє собою систему, кожен елемент якої складається з елементів нижчого рівня (підсистем), для яких система стає контекстом, а система, в свою чергу, є елементом іншої системи вищого рівня (надсистеми), яка є контекстом для системи, що розглядається. Інакше кажучи, кожний елемент штучного довкілля може розглядатися і як об'єкт проектування (елемент середовища), і як контекст для проектування елементів нижчого рівня (середовище).

В залежності від задач, що постають перед архітектором-дизайнером, можна виділити чотири рівня середовищного проектування: мікрорівень (предметно-просторовий), мезорівень (об'ємно-просторовий), макрорівень (архітектурно-планувальний), мегарівень (планувальний). Об'єктами проектування на мікрорівні виступають найменші цілісні елементи архітектурного середовища (окремі приміщення, майданчики різного призначення), контекстом для них стає середовище споруди, частинами якої вони є. Об'єктами проектування на мезорівні виступають окремі споруди, контекстом для них стає середовище архітектурного ансамблю чи комплексу, частиною якого є ця споруда. Об'єктами проектування на макрорівні виступають архітектурні ансамблі чи комплекси, контекстом для них стає середовище населеного місця, у якому вони розташовані. Об'єктами проектування на мегарівні виступають найбільш цілісні фрагменти архітектурного середовища, які здатна усвідомити людина, (окремі поселення), контекстом для них стає середовище системи населених місць (рис. 1).

На кожному з рівнів середовищного проектування можна виділити типи архітектурного середовища, що будуть відрізнятися морфологічними параметрами; характером людської діяльності; ідеологічними особливостями; закономірностями формування.

Морфологічні параметри архітектурного середовища визначаються логікою побудови його об'ємно-просторової композиції; геометрією та розмірами архітектурних просторів, архітектурних споруд і предметного наповнення; масштабним ладом; системою пропорційних відношень; стилістикою планувальних елементів та фрагментів забудови; властивостями матеріалів та видів покриттів; кольоровою гамою, приналежністю певному часу (віком архітектурно-містобудівного утворення).

До основних проявів активності людини можна віднести фізичну, емоційну, розумову та інтуїтивну діяльність. Її інтенсивність змінюється між фазами сну та неспання. Діяльність людини набуває різних форм:

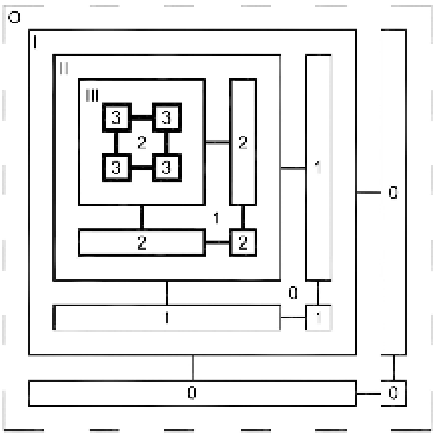

Рис. 1. Взаємозв'язок між об'єктом і контекстом на різних рівнях середовищного проектування: О – мегарівень, І – макрорівень, ІІ – мезорівень, ІІІ – мікрорівень;
0 – архітектурні ансамблі та комплекси, 1 – споруди,
2 – приміщення і майданчики,
3 – речі

Рис. 2. Тривимірна типологія архітектурного середовища

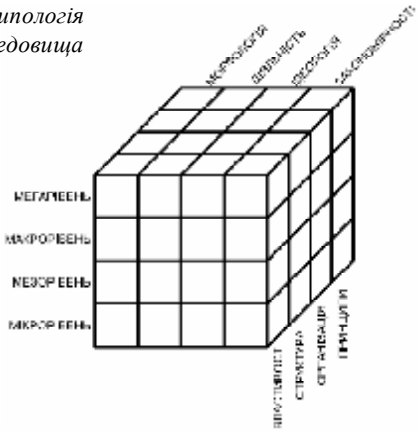

індивідуальної чи колективної, регламентованої чи нерегламентованої, безпосередньої чи опосередкованої, зануреної у середовище чи автономної. Для потреб типологізації архітектурного середовища доцільно виділити наступні типи діяльності людини: переміщення у просторі, спілкування, інтелектуальна діяльність, фізична діяльність, догляд за собою.

Ідеологічні особливості організації архітектурного середовища визначаються «духом місця», що містить прихований образ майбутнього архітектурного твору; соціальним замовленням; авторською концепцією, що стала основою його формування; відбитком дійсності у свідомості споживача, на яке впливає суспільна думка, культурно-історичні традиції, актуальний стан, індивідуальні властивості та рівень розвитку особистості.

Закономірності формування архітектурного середовища можуть бути охарактеризовані як взаємодія тенденцій природного формотворення, основаних на загальних законах гармонічного розвитку і доцільності світобудови, та проявів одвічного прагнення людини до формування навколишнього світу за законами Істини, Добра і Краси.

Кожний тип архітектурного середовища досліджується з позицій виявлення властивостей елементів, що його утворюють; структури – мережі зв'язків між елементами; організації – способів формування і перетворення архітектурного середовища; принципів – засад, у відповідності з якими здійснюється його розвиток.

Таким чином, складається тривимірна типологія архітектурного середовища, яка дозволяє сформувати цілісне уявлення про архітектурне середовище, систематизувати наявні знання про механізми його формування, перетворення і розвиток, оперативно використовувати ці знання у практиці його проектування (рис. 2).

Висновки. Основним результатом роботи можна вважати принципову структуру типології архітектурного середовища, яка виділяє чотири системні рівні останнього; розглядає морфологією, діяльність, ідеологію і закономірності формування рукотворного довкілля; досліджує його властивості, структуру, організацію, принципи становлення.

Подальші наукові розвідки планується присвятити розробці типологічних моделей архітектурного середовища, їх аналізу і докладному опису.

Література:

1. Дизайн архитектурной среды / Г. Б. Минервин, А. В. Ермолаев, В. Т. Шимко. – М.: Изд-во «Архитектура-С», 2005. – 504 с.
2. Линч К. Образ города. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.
3. Методика художественного конструирования. Дизайн-программа. – М.: ВНИИТЭ, 1987. – 172 с.
4. Шимко В. Т., Гаврилова А. А. Типологические основы проектирования архитектурной среды. – М.: Изд-во «Архитектура-С», 2004. – 104 с.
5. Krier R. Elements of the concept of urban space // Time-Saver Standards For Urban Design / Watson D., Platyus A., Shibley R. – New York: The McGraw-Hill Companies, 2003. – P. 280-289.

Надійшла до редакції 4.04.2009